

בינת אדם.

א) הן ידיעותיו של האדם שונות הנה, ראשית ידיעותיו הן האמיתיות במופת חותך והן ההגיון והחשבון והמדירה. בהחכמות האלה נוכל ליתן מופת ברור אמתי, עדין בהגיון, אם א. הוא שוה אל ב', וב' הוא גדול מן ב', מזה נוכל לשפוט ברור כי א' הוא גדול מן ג'. כי יסוד הראשון בהשכל הוא, כי אין לחשוב שני הפכים כאחד, הנה משני מאמרים הראשונים הנ"ל ברור הוא כי א' הוא גדול מן ג', כי אם תאמר כי א' הוא שוה אל ג', א"כ להיפך הוא משני מאמרים הראשונים, ושני הפכים אי אפשר לשכל אנושי, לכן המשפט הזה כי א' הוא גדול מן ג' הוא אמתי ויציב; וכן בחכמת החשבון, (תולדה של חכמת הגיון) כל למדיהם הם ברורים ואמתיים, ואם יבא חססתפק (סקפטטיזם) לאמור (כהינני חססתפק) "אולי שכל האדם כוזב ואינו אצתי"? על זה נשיב לו "כי אנו דנים לפי שכלנו, ואנחנו הנחנו ליסוד שהוא אמתי, ואם ישאל חססתפק: אולי כל הנמצאים בעולם אינם נמצאים באמת רק בדמיונו, ולחושינו, ואולי הם מוטים? ע"ז נשיב כי אמנם החושים לפעמים מוטים אבל לא תמיד מוטים, והרבים אינם מוטים, — ומבלעדי אלה היסודות אפסו כל חכמה וכל מדע, והחססתפק באלה ילך לו אל בית המשוגעים כי שם ביתו — ועיזו אמרו חז"ל במליצה (חגיגה י"ד) שאמר ר' עקיבא לחבריו, בארבעה שנכנסו כפרדם, "כשתגיעו למקום אבני שיש מהור אל תאמרו 'מים, מים' הן חז"ל שהיו רגילים לדבר ברמזיה ולשון חכמה כנו את יסודות ההגיון והחשבון בשם "אבני שיש מהור" כלומר שהם חזקים וטהורים, ואת ההסתפקות (סקפטטיזם) כנו בשם "מים, מים" כלומר שהכל בלי יסוד חזק, ואמר ר"ע לחבריו כשנכנסו ללמוד חכמה מפילוסופי היונים שלמדו עם תלמידיהם בנגים (כנודע) "כשתגיעו למקום אבני שיש מהור" כלומר ליסודות ההגיון והחשבון שחזקים וטהורים כאבני שיש מהור, אל תאמרו "מים, מים" להסתפק גם בהם, ובן זמא חססתפק הציץ ונפגע ויצא מדעתו, ואחר כך ויצא לתרבות רעה.

ב) ובידיעת חכמת הטבע, פה לא נוכל ליקח המופת מעולם שכולו מושכל, רק מן הנסיון (ערפא־הרונג) עד מ אנו משליכים. אבן לארץ ותד ממה ולא תעלה למעלה. נדע כי תמיד הוא כן, והחוקרים מצאו הסבה כי הארץ תמשוך כל גוף אליה, והרחיב דעה זאת החוקר ניוטון האנגלי "כי זה החוק ישתרר גם במרומים" בשמש, ירח, וכוכבים, כי כל גוף ימשוך גוף אחר אליו, וכן בכל כחות הטבע נדון רק לאשר נדע מן הנסיון אך אם יסופר בספר דת אמונה, כי ברצון הש"י נהיה דבר שלא בדרך הטבע, כלומר שלא בדרך הנסיון, הן לא נוכל להחליט כי זה שקר, לאשר לא נוכל להביא מופת הגיון כנגדו, ויוכל המאמין לאמור, כי הבורא שהוא כל יכול יוכל לעשות שלא בדרך הטבע למען יסד דת ואמונה, מוסר ומישרים, וכן יאמרו שלומי אמוני ישראל.

ו) ומעתה נדבר כמה שלמעלה מהמבע (מעמאפהזיק) פה נשום על מצולות עשתונות, ונראה רק מים, מים, ונחנו על אניה בלי תורן, בלי רב החובל אשר יובילנו אל מחוז החפץ, פה לא נוכל ליקח המופת מהנסיון, כי שלמעלה מהמבע הוא חוץ לנסיון, פה לא נהיה בטוחים במופת הגיוני, לאשר מהמוכרח ליקח המופת לא לבד מעולם שכולו מושכל, רק גם מהנמצאים שהם במבע. — ובוה אנו צריכים לעזר אלוה שיופיע רוח קדשו על בן אדם שיהיה רב החובל להגיענו למחוז החפץ, והנה הופיע ממזרח בימי קדם רב החובל אברהם אבינו ע"ה ברוח בינתו, והופיעה עליו רוח הקודש (הנקראת נבואה) ולמדנו כי יש אלהים אחר בורא שמים וארץ, כל יכול, ומנהיג העולם ומשיגו, ואוהב צדק, משפט, ומשרים, ואחריו דור שביעי בא משה רבנו ע"ה והרחיב להגדיל דעת אאע"ה, והנחיל תורה חוקים ומשפטים לישראל.

ד) ואחרי אלף שנים ממרעיה קמו הפילוסופים היוונים ובחקירתם הרבה מצאו היסודות שמצאו אאע"ה ומשה רבינו באלף ויותר שנים קודם היוונים, אמנם דעת היוונים היתה כנגד דעת תורתנו ואמרו כי העולם קדמון, וכאן זה כשמונה מאות שנים ר' סעדיה גאון והרמב"ם והחזיקו בדעת תורתנו, כי העולם מחדש — וכה עברו הרבה מאות שנים, אשר הפילוסופים השאלסמית לא צררה את דת אמונה, ועוד חזקה אותה, כהרמב"ם לישראל, ומאמאם דע עקינא לנוצרים, וחכמים אחרים למושלמנים — עד שקם (זה כשתי מאות שנה) המרעיש כל יסודי האמונה, ברוך שפינוצא, והמציא דעה חדשה (הפאנטהאטיסמוס) כי האלהים והעולם הוא אחד, והעולם הוא חלק הנגלה ממנו, ולפי שיטתו בהכרח העולם קדמון ויוכחש בעשות השי' נסים שלא בדרך המבע, ויוכחש בנבואה וכל דעת אמונה, אמנם שפינוצא לקח דעתו מספרי המקובלים שאמרו על השי' "סוכב כל עלמין ומטלא כל עלמין" ועל סאמר שיר היחוד ליום ב' שאומר "סוכב את הכל ומלא את כל, וכוהיות הכל אתה בכלל, אך המה אמרו זאת במליצה על כח השי' המקיים ומחיה הכל, לא על עצמותו יתעלה כאשר יאמר שפינוצא, — ואנשי דורו כישראל כעמים חחרים ספריו, וזמן רב נשתכחה שיטתו, עד שבאו במאה העברה ה' לעססיג, וגעטהע, וחכמי אנגליא וצרפת והחזיקו בשיטתו, וכעת היא בעלת השלטת, וגם מחכמי ישראל לא יבושו ויהללוה, הן ה' רובין העתיק ספרי שפינאצע לשפת עבר בהלל ושבת, ור"א קראחמאל בספרו "דעת אלהים בארץ" יכנהו בשם רבינו ברוך (? ? ?) ואני שואל הכי שיטת שפינוצא איננה מלאה שאלות וספיקות? הן נשאל, לשיטתו האלהים הוא שנים השכל העליון, והנגלה ממנו, ואולם כבר במופת כי האלהים הוא אחד הפשוט. גם אשאל א"כ אנחנו בני אדם בעלי שכל אלהים קטנים אנחנו (כהמיטהאלאניע היונית) אנחנו חלק מאלהים בנגלה לחושים ושכל ואיכ איך נחטא, האם האלהים יחטא? ואיך נמות? האם האלהים ימות או יפשמ צורה וילבש צורה מעת לעת בפירוד והרכבה?

ה) ואני אמיתי כי אנשי דור המדבר שעשו עגל מסכה והשתחוו לו היה להם דעת שפינוצא, כי העולם הוא חלק הנגלה מאלהים, ורצו לעבוד אותו בחלק הנגלה, ביופי הזהב, וצורת בעל חיים המועיל, (אל יצחקו עלי חוקרי קדמוניות

לאמר "הכי ידעו אז מדעת שפינאצע?" כי כבר כתב הי ראמטעק בספרו כי הפאנמעהאייסמוס היה המקור והיסוד להפאליטהעאייסמוס, הוא רבוי אלהים.

(ו) נניח איפוא שאלת הפילוסופיא של שפינאצע לפילוסופים ונאמר כי האיש הזה שפינאצע הרס בשיטתו כל יסודי דת אמונה ועליו נאמר הכתוב (ישעיהו מ"ט י"ז) מהרסיך ומחריביך ממך יצאו, והלואי המיר דתו, ולא לנו הוא כי אם לצרינו, — ובמסור (עמתיק) מה נשחתה שיטתו, שאמר כי הרחמים הוא רק אהבת עצמו, וכן כל המדות הטובות הן רק מפת אהבת עצמו כי האדם לא יוכל לסבול צרת חברו, וזה השפיל כל מדות הטובות, אמנם הרמב"ם השיב לו כי גם זאת אהבת עצמו היא צדק וטוב, הן אמת הוא כי יש בכל רחמים שמץ אהבת עצמו שאינו סובל צרת חברו, והרחמים האמתות הם רק בהש"י שאינו מתפעל, ורחמים של הש"י הם מצד החכמה וזה עומק דברי הכתוב (שמות ל"ג י"ט) וחנותי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם, כי האדם מרחם גם על עצמו שמתפעל ואינו יכול לראות צרת חברו, לא כן בהש"י שהוא מרחם רק אשר ירחם והבן, וזה עומק דברי חז"ל ברכות ל"ג האומר על קץ צפור יגיעו רחמין משתקין אותו מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות עי"ש — ואולם שפינאצע אמר כי בכל מדות הטובות יתנהג האדם עפ"י אהבת עצמו, ורום את הענאאייסמוס למעלה, וממנו למדו האנארחייסטים הניהילייסטים והאנטיסעמיטים דרכם כי כל אדם ישתדל אך לטובת עצמו, כללו של דבר צדק הרשד"ל אשר שגא את שפינאצע ושיטתו, וחכמי ישראל יתרחקו ממנו, ולא יזכר שמו ושיטתו בספר, רק באם יסתרו דבריו ושיטתו, ונלמוד רק מספרי הפילוסופים המאמינים, כהמורה והנמשכים אחריו.

ואנכי אמנם לא הגיתי הרבה בפילוספיא שלמעלה מהפבע, ורק למדתי ספר המורה, ואשר שמעתי קצת משימות הפילוסופים האחרים, הן העלתי לי איזו רעיונים בזה, קראתם בשם "הגיוני לבני" ואציגם בזה לפני הקוראים, אולי יוסבו בעיניהם.

הגיוני לבני.

(א) יסוד היסודות ועמוד החכמות, לידע ולהכיר כי משפט שכל האנושי עפ"י מופת הגיוני הוא אמת ויציב, ואם נסתפק אם השכל האנושי הוא אמת אפסו כל חכמה וכל מדע, ואם אמנם כי אין להביא מופת על אמתת שכל האנושי, כי באם אין שכל אמת, אין מופת, ואולם אנחנו רואים כי השכל האנושי יעשה נפלאות בחשבו מהלך צבאות שמים, אשר באו בני האדם בסוד תקופותיהם ומהלכיהם, והגבילו זמן לקוי המאורות שמש וירח, וד' מכבים משרתי (טראבאנטן) הכוכב צדק, ומאלה הד' כוכבים המשרתים למד והביא הי רעמער כי מרוצת קרני אור שמש וכוכבים הוא 42000 פרסאות ברגע אחד, (והעאסאנע המציא זאת מן הרעהשפינענעל) — ופה בתבל מה עשה השכל נפלאות בהמצאות המכונות למסלות הברזל, ודלוג רב, וביהוד בחכמת המבוע מה גדלו מפעלות שכל בני אדם בחכמת הראות

ושפעקטוראלאנאליזע ועלקטרינמטי וכימיה, וכו', והבי על כל אלה נאמר (כמשוגעים והווים) כי אלה המדעים וההכמות הם שוא ושקר? הן רק פילוסוף נשחת המוח והחל להשתגע יוכל לאמור כזאת — אמנם ה' בערנע אומר במליצה „מה הוא השגעון? תבונת היחידים, מה היא התבונה? שגעון הרבים.“ אך בערנע אמר זאת בדרך מליצות ההריצות אשר מיטב המליצה כזבה, ואולם בתקירה על האמת, הלילה לחשוב כן.

(ב) כל הגופים הנמצאים בשמים ובארץ הם נמצאים במוחלט, אמנם הם נמצאים במקרה, ואינם מהוייבי המציאות ורק ימצאון במקום וזמן מוגבלים, והם פושטים צורה ולובשים צורה מעת לעת ידועה ובלתי ידועה, ואולם במקום וזמן שנמצאים הם נמצאים במוחלט, כי השכל והחושים הסוביעקטיבים משיגים הנמצא המוחלט האוביעקטיבי, והם אחר בהצטרפות בבחינת ההשגה, ואולם בבחינת הנמצא הן הגופים נמצאים במוחלט, גם אם לא היה אדם בעולם המשיג אותם, וכאשר אנהנו בני אדם נמצאים במוחלט, וכמו שאומר קארטעזיוס „אם אני חושב מחשבות הן אני נמצא“ כן כל הגופים הנמצאים בעולם הם נמצאים בזמן ומקום המוגבל במוחלט, ולא כפילוסופים אחרונים שמפללים פלפול של הכל בזה.

(ג) בהמשה חושים, והם, המשוש, הטעם, הראות, השמע, והריח משיגים בני אדם הבריאים באמת את הגופים הנמצאים וזולתם ואם אמנם המשוגעים וחולים ישעו באלה, וגם בבני אדם הבריאים יקרה לפעמים טעות ומשגה בהשגת החושים, וביחוד בחוש הראות והשמע, אך מה שהרבה בני אדם רואים ושומעים ביום ובנחת, הוא אמת ויציב, כי לא נוכל להכחיש ולאמור על יום שהוא לילה, או על אש שהוא קרות. — ובאלה החושים נשתוו האדם ושאר בעלי היום, ועוד ימצא בשאר בעלי היום אשר איזו מחושיהם טובים משל האדם, הנשר רואה מוטב מהאדם, והכלב שומע ומריח יותר מהאדם. — אלה החושים יבואו להילד בזה אחר זה, כי תיכף בשעה שנולד חוש המשוש עמו, כי יבכה הילד מפני שנדרקו צלעותיו בעברו במקום צר ולכן יבכה, וחוש המשוש זה הוא השפל שבכולם, כי שכל האדם לא ידון בו מאימה, ושום בזה האדם לשאר בעלי היום, ואחר איזו שעות מהולדו יינק הילד משרי מינקת וירגיש בחוש הטעם, וחוש הטעם למעלה מחוש המשוש כי בהטעם יבחין השכל להבדיל בין טעמים השונים, ואחר יום הולדו ירא הילד אור, וחוש הראות זה גדול במעלה כי יראה למרחוק ויראה וישיג כל הגופים הנמצאים בשמים ובארץ — ואחר איזו ימים מהולדו יחל להשיג בחוש השמע אשר ישמע למרחוק ואלה שני החושים והם הראות והשמע הם נעלים מאד, במ יולדון חכמת הראות וחכמת השמע ומלאכות מחשבות המפוארות, הציור והזמרה עליהם נוסדו, ואחר איזו הרשים ירגיש הילד בחוש הריח, והוא הממוצע במעלה בין ראות ושמע, ובין הטעם והמשוש.

(ד) הן באלה החושים ירגיש המוח של האדם, ע"י כלי איבריו של האדם, הן בכל גופו ירגיש בחוש המשוש, וביחוד בראשי אצבעות הידים, וירגיש הטעם בכלי הלשון והחך, והראות בעינים, והשמע באזנים, והריח

באף, ואולם האיברים הם רק כלי ההרגשה, אשר יובילו אותה אל עורקי המוח המרגיש, ובשעת שהאדם ישן או נתבלבל מוחו לא ירגיש עד שיעור משנתו, ומהפלא הוא, כי לפי בנין עינו של האדם, עפ"י חוקי האפטיק מחוייבת התמונה להיות מצויירת בהיפך, ורק סגולה נפלאה הוא בעורק (נערפ) המשיג הראות, כי יהפוך הוא שנית התמונה המהופכת וישיגה ישר כמו שהיא בפעל בנף הנראה לעינינו.

(ה) ועוד נצטיין האדם יותר מכל הבעלי חיים, אותו הנן אלהים מלבד ההמשה הושים בהשכל ודעת, כי נתן לו נשמה ממעל, ויעזרו לו מרוצת דמו ועורקיו (נערפנן) אשר יהנועעו במרוצת דמו כמיתרי הקלאפיער באופן נסתר ונעלה משכל האנושי, (והשכל לא יבין את סבתו ומקורו) ויובילו המהשבות אל מוח האדם המשיג אותן, ולא כל בני אדם שוים במעלה, יש אשר עורקי מוחן מסודרים בסדר טוב, והוא חזק הזכרון ומהיר השכל, יותר מאדם אחר הלוח הזכרון והשכל, ואולם סגולה נפלאה היא, אשר גם הלוח הזכרון והשכל, אם ישקוד מאד בלימודו ויתחזקו ע"י זה עורקי מוחו ויתחזקו זכרונו ושכלו, וגם הבור גמור ועם הארץ אם יתמיד מאד בלימודו, הן עוד יהיה חרוץ מהיר השכל, וחזק הזכרון, כמאמר הו"ל ברכות דף ה' "הקב"ה נותן חכמה למי שיש בו חכמה שנאמר יהב החכמה להכימין ומנדעא ליודעי בינה.

(ו) ואולם גם לשאר בעלי חיים הנן ד' קצת דעה והשכל, אך במדה קטנה מאד (ולא כהפילוסופים הראשונים שאמרו כי שאר בעלי חיים אין להם דעת כלל) אנהנו רואים, כי הכלב אם יש לו בשר נבילות הרבה, הוא הופר לו גומא, ומסתיר מותר הבשר שם ומכסהו בעפר, למען יהיה לו הבשר למשמרת עד עת רעבונו, והביבער בונה ביתו בחכמה רבתה, והמגיד לאדם שיהו (פאפענייא) ידבר הרבה מלות, האין אלה מדע והשכל? ומה יאמרו המכחישים כי אלה הן בטבע בהכרה (אינסטינקט)? מה לנו לזה? יהיו ברצון או בהכרה, הן דעה והשכל במדה קטנה אני רואה כאן, והכי האדם אינו הושב מהשבות בהכרה? הכי אפשר לאדם נעור לשבת מבלי לחשוב מהשבות? ואולם אנהנו רואים כי בובשי היות (מהיערבענדיגער) יראו נפלאות, מאשר למדו החיות והעופות לעשות בהשכל ודעת, ואם כן איפוא שהם מוכשרים ללמוד, אני אומר שהם בני דעה, אך במדה קטנה.

(ז) למה היא פעולת השכל של האדם? שכל האדם לוקה השנות ההושים ועושה מהפרטים כללים, ומסדרם במינים וסוגים וקראם עד"מ מין בהמות, מין עופות, מין דגים וכו', גם יצרף מינים ועושה מהם סוגים, כמו סוג המתכת, סוג הצומח, סוג הבעלי חיים, וכו' נברל האדם משאר בעלי חיים, שאינם משיגים בחושים רק הפרט, לא הכולל, ואולם האדם משיג בשכלו את הכללים ואוספם יהדיו — ונוסף לזה, כי האדם יחקור בשכלו לדעת בכל דבר "סבתו ותכליתו" ובוה הונן גם הבור נמור, האבר אשר לא למד דעת הן יודע סבת צמיחת הזרעים, מפני שירד עליהם המטר, ותכלית הזרעים שיהנו בני אדם מהם, ואולם החכם יעלה מעלה ויחקור על סבת הסבה עד מקום שיר שכלו מגעת, וכן בתכליות, יחקור הלאה הלאה עד שהלא נפשו ללכת עד

אין סוף. כי גבול ניתן לשכל האדם לאמר "עד פה תבא" עד"מ ההכנס יתקור יותר מהאכר לדעת מה היא סבת ירידת המטר? ע"ז הכיר בהכנסה כי האדים העולים מהמים למעלה, הן בגובה הרקיע, שם ישתרר הקור בתוקפו, ולכן יתעבו וירחקו העננים, ויהיו האדים למטר וירד לארץ. ואולם מה היא סבת האדים העולים למעלה? יפתר לו כי מהום המים יפרדו האדים, ויען כי קלים המה מהאוויר יעלו למעלה, ולמה בהום המים יפרדו האדים? וכו' וכו', עד בואו בשכלו אל ראשי הכחות "בת המושך ובת הרוחה" ואם ישאל למה כל גוף ימשוך אליו גוף אחר? (חוק הנייטוני) על זה לא יוכל להשיב, יען כי בא עד הגבול ונאמר לו "עד פה תבא" ומכאן והלאה היא שלמעלה מהטבע מעטאפיזיקי.

ה) במה תעסוק הכמה שלמעלה מהטבע? היא תחפש לידע הסבה הראשונה, סבת כל הסבות, כי לא יסבול השכל האנושי לאמר כי ילכו הסבות לאין תכלית, ולכן חכמים הראשונים (כהכשרים) אשר הלכו חשכים ואין נוגה להם בחרו להם הרבה סבות ראשונות אלהות הרבה, ואמרו הבראהאמינים כי אלוה פלוני "בראהמא" הוא אלוה הטוב והאור, ואלוה פלוני "שיווא" הוא אלוה הרע והחשך, ואלוה פלוני "ווישנא" הוא המצמיה וכו' עד שבא אברהם אבינו ע"ה ומצא בהכמה ורוח הקודש כי סבת כל הסבות ומקור כל הנמצאים והכחות הוא אחד, יחיד ומיוחד, בוראי כל יכול, וכל המדות שנתיהסו להבורא. ט) מהמופתים שאמרו הפילוסופים על מציאות אלהים הבורא הכל, הוא מהמבחר מהסדר הנכון (אורדנונג) בצבא השמים, ופה בארץ עפ"י חוקי הטבע, והוא המופת שיש מסדר ומנהיג בהכמה, כי בלתי מסדר במחשבה והכמה אין סדר נכון, וכמו שאמרו במדרש שאמר אברהם אבינו "אי אפשר לבירה בלי מנהיג" ודי המופת הזה לבד להאמין באלהים, וכן יאמינו רוב בני אדם רובם (כמעט כולם) מלבד קצת בני אדם האטהיאיסטים ברצונם לפרוק עול, או נשתתי המוח, ואשר יאבו להתפאר בעזות מצהם כי כיפרים באלהים, ויתפארו בזה.

י) כל רעיון אשר השכל יכחיש אותו עפ"י מופת הגיוני, הוא שוא ושקר, ואם נמצא רעיון כזה נם בספר דת אמונה (וגם בספרי התנ"ך) נחליט ונאמר כי על פי פשוטו הוא בלתי אמת, ורק נאמר בדרך מליצה ורמיון (סימבאליש) ומזה כל הכתובים בתנ"ך המנישימים את הש"י, כמו עיני ד', יד ד' וכו', וכבר האריכו בזה רב סעריה גאון והמורה, ואילם רעיון מרעי אשר אין לגדו מופת הגיוני המכחישו, רק ששכל האדם לא יבינהו, כי נעלה הוא מכינו, בזה נאמר כי כבר הוא באפשרי (יען כי אין מופת הגיוני כנגדו) לכן אם נמצאנו בספר דת אמונה כתנ"ך ותלמוד, הן אנהנו שלומי אמוני ישראל נאמינו אף ששכל האדם לא יבינהו, ואלה הרעיונים הם, בריאת העולם יש מאין, הנבואה, השארת הנפש, מציאת המלאכים, גמול ועונש, תחית המתים, מעשה נסים הכתובים בתורה, וכו' — והוא כי אם נחליט ונאמר כי כל מה ששכל האדם לא יבינו הוא שקר, א"כ נשאל, הן לכל שמות הפילוסופים יש שאלות וספיקות אשר השכל לא יוכל לישבם כראוי כנודע, א"כ הכי בשביל

שהשכל לא יבינם נאמר כי הכל שקר? או נסתפק בשכל האנושי בעצמו לאמר, איך באפשר כי בגוף של אדם אשר אין לו שייכות כלל אל השכל איך יולדו סגוף עבור כזה רעיוני שכל? הן זה לא יבינו כל הפילוסופים עד עולם, וא"כ נחזה איפוא כי השכל בעצמו לא יבין סבתו, ומה נדע כי יש רעיונים וענינים גדולים נמצאים אף ששכל האדם לא יבינם לאשורם, וזאת היא טלאכת והכמת המעטאפוזיק לחקור ולידע איזו הרעיון בשלמעלה מהמבע ראוי לקבלו ואיזו לרחק, יען רחוק מאד משכל האנושי.

יא) ומה הענין הוא הרעיון "בלי תכלית" או "אין סוף" אמנם שכל האנושי לא יבין זה, כי ישאל תמיד "מה אחר זה?" ולכן לא יבין האין סוף, ואולם נשאל "מה זה גדר האין סוף? או בלי תכלית?" ע"ז אומר אריסטו "כי עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע" ומה הוציאו הפילוסופים הראשונים "כי מציאות בעלי שיעור בזמן אחד לאין תכלית למספרם הוא שקר" (עיון מורה ח"ב בראשו הקדמה ב' ופירושו מהר"י סטאנוב) והוא לפי גדר אריסטו הנ"ל שאין להוסיף עליו, ולא לגרוע ממנו, א"כ על השאלה הנ"ל אם ימצאון בעלי שיעור לאין תכלית נשאל אם נגרע מהם אחד מה יהיו אז? אם תאמר כי אז יהיו ג"כ בלי תכלית, א"כ כעת קודם הגרעון הוא בלתי תכלית ועוד אחד וזה לא יתכן כנ"ל, ואם לאחר הגרעון יהיו בעלי תכלית א"כ גם כעת קודם הגרעון הרי הם בעל תכלית ועוד אחד, א"כ הם, בעלי תכלית במספר עיי"ש. — ואני בשכלי הפשוט רואה כי המופת הנ"ל מוטעה הוא, וזה שאני אומר "כי יש גם בלתי תכלית שאפשר להוסיף עליו גם לגרוע ממנו" והוא בגוף אחד רק אפשר במחשבה (יען שאין מופת הגיוני כנגדו) ואולם אינו נמצא בפעל, ואולם בנופים נפרדים אני אומר שנמצאים גם בפעל, נצייר נא במחשבתנו כי חוט של פשתן ימשך ממקום מצבנו למזרח עד אין סוף, ואולם לא ימשך ממקום מצבנו לצד המערב כלל. הן חוט זה, הוא אין סוף ובלתי תכלית לצד המזרח, ובעל תכלית לצד המערב, ולצד המערב יש להוסיף עליו גם לגרוע ממנו, וכן יש להוסיף עליו ולגרוע ממנו לגובהו ולרוחבו של חוט זה, ולכן אני אומר כי הגדר של אריסטו מאין סוף, "שעליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע" הוא במחשבה במקום זמן (רוים אונד צייט) כי המקום והזמן הם אפס ואין, ורק הם כלי מהשברתינו למדוד בהם הגופים ולהגבילם במקום וזמן, והאפס ואין הוא אין סוף (כלומר כי הגוף המונה בהחלל (רום) הוא אינו החלל בעצמו שהוא אין סוף) שאין לגרוע ממנו ואין להוסיף עליו — ואולם אין סוף כזה (שאין להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו) במציאות באמת הוא רק בהבורא יתעלה, ולכן קראוהו הפילוסופים הראשונים והמקובלים "אין סוף" ואולם אין סוף מצד אחד אפשר להמצא באמת שעליו יש להוסיף גם לגרוע ממנו, כמו בחוט שנמשך לצד המזרח עד אין סוף ולא לצד המערב וכנ"ל, אולם חוט כזה אינו נמצא בפעל רק אפשרי במחשבה (שאין מופת הגיוני כנגדו) ואולם בענין בעלי שיעור לאין תכלית למספרם בזמן אחד אני אומר שהם נמצאים באמת ובפעל לאין תכלית, יען כי לא ימלאו את כל החלל (רוים) האין סוף, וריקות ביניהם, (עיון במורה ח"א פ' ע"ג הקדמה ב')

למרבירם), ובמרחק הרב הזה אשר שם הרקות עוד יכול היוצר להוסיף, וגם לכלות איוו מהגופים ועוד יהיו בלי תכלית, והכן זה. — נאמר איפוא כי בצבא השמים „נתיב החלב“ אשר לדעת תוכני זמננו ימצאון שם יותר מעשרים מיליאנען שמשות (פיקסשטערנע) לבר הכוכבים משרתיהם, ואולם במרחק אלפי קוואדריאנען פרסאות שם צבא שמים אחר (נראה לעין התוכנים באפריקא הדרומית) וקראוהו בשם „כתמי ערפל“ אשר אור כוכבים אלה יגיע לנו רק לאחר כמה מיליאנען שנים מעת צאתו ממקור, ואם בין צבא „הנתיב החלב“ ובין „כתמי ערפל“ מקום רקות כאלפי טריליאנען פרסאות, הן יש עוד להוסיף בתוך הלל זה עוד שמשות וכוכבים הרבה, וכן לכלות צבא שמים או עכ"פ כוכב אחד ועוד יהיו צבאות שמים אין מספר, אמנם לכל צבא השמים (סיסטעם) יש מספר לכוכביו, ואולם לכמות צבאות שמים (סיסטעמע) אין מספר — וכיון שאפשר להמצא בפעל צבאות שמים (סיסטעמע) אין מספר ובלי תכלית (כנתיב החלב וכתמי ערפל) אני אומר כי באמת הוא כן, ואף שאנחנו לא נבין האין סוף בנמצאים בפעל, ואולם כיון שהוא אפשר ואין מופת הגיוני כנגדו, אני אומר כי הש"י שכתו אין סוף לברוא יש מאין, ככתו כן בריאתו, ברא צבאות שמים באין סוף ותכלית, וזה לא יתנגד לדעת תורתנו. — ומהנראה כי זה דעת הו"ל הגיגה רף י"ג ע"ב שאמרו „תניא רבי אומר אלף אלפין ישמשוניה מספר גדוד אחד, ולגדודיו אין מספר.“ ומי יעצור להש"י אין סוף לברוא עולמות אין סוף? וצבא נתיב החלב והרבה מיליאנען שמשות וכוכבים המחוברים בתוכן הם כמפה מן הים נגד העולמות אין סוף — זה הקרונה, ואתה הקורא בהן זה הרעיון והבינהו ודעהו.

יב) וכן אני אומר, וכמעט ברור לי כי בין צבאות שמים אלה ימצאון רבבות כוכבים מיושבים מבעלי חיים, גם מבעלי שכל, ואם אמנם כי על השמשות (פיקסשטערנע) שהם אש לוחט לא יוכלון בעלי חיים להיות, ואולם על הכוכבים המשרתים (פלאנעטין) שהם גופים קרים שם יהיו בעלי חיים, ואם נשאל „הן בהכוכבים הקרובים לשמש יותר מהארץ, כהכוכב מערקור שרהוק מהשמש רק שמונה מיליאנען פרסאות, שם האור והחום כפול שבע פעמים מאור וחום הארץ (יען שקרוב לשמש שתים והצי פעמים ממרחק הארץ מהשמש כנודע) ואיך יוכלון הבעלי חיים שם להיות בחום הגדול? וכוכב צדק הרהוק משמש מאה והמשה מיליאנען פרסאות ושם האור והחום קטנים ומועטים מאור וחום שעל הארץ המש ועשרים פעמים, ואיך יוכלון הבעלי חיים להיות שם במעט האור והחום? (ובפרט בכוכב שבתאי (סאטורנוס) הרהוק משמש מאתים מיליאנען פרסאות, ואור וחום שם מועטים מעל הארץ מאה פעמים). הן על זה נאמר כי בהכוכבים הקרובים לשמש יותר, שם ימצאון סבות (בלתי ידועות לנו) הממעטות האור והחום, ובכוכבים הרחוקים מאד מהשמש (כיופיטער וסטורנוס) שם יש סבות מרבות האור והחום, וגם מבנה גוף הבעלי חיים ערוך שם באופן שיוכל להיות ולזון שמה — ובין בעלי חיים אלה ימצאון גם בעלי שכל, ואם אמנם צורותיהם אולי לא ישוו לצורת בני אדם פה בתבל, אך עכ"פ בעלי שכל המה, כי לא נוכל לחשוב כי ברא הש"י

צבאות כוכבים אין מספר אלה מבלי היות שם תפארת הבריאה והדרה, בעלי היים אשר יופיע עליהם השכל האלוהי, — ודעת הפילוסופים הראשונים שאמרו כי אלה צבאות שמים בעצמם הם בעלי שכל (וכדעת המורה) זה נגד דעות חכמי זמננו, ולא יסבול אותן שכל הישר, ורק כאשר אמרתי כי מיושבים המה מגופים בעלי שכל, ואולי על זה אמר המשורר (תהלים י"ט) השמים מספרים כבוד אל, כלומר היושבים שמה בעלי שכל מספרים כבוד אל, וגם זה לא יסתור לדעת תורתנו. — הנה הארכתי בדברים גבוהים כאלה, בדברים שלמעלה משכלי, ומה אעשה, ואני הושב מהשבות, ואתם הקוראים תסלחו לי על שגגתי, כי אני מוקיר חכמים ומודה על האמת.

יארסלויא בתודש תשרי תרמ"ה.

בנימין זאב ווילנער.

פי שנים.

עוד בימים שעברו כתבתי מאמרי הנסתרות והנגלות (הנרפס בהשחר שנה ב') וגליתי פני הלוט מאמרי הו"ל בעניני שדים ורוחות כשוף ועיהיר. ראוהו חכמים ויהללוהו, מושכים בשבט סופרים וישכחוהו, וכמו כן מעת לעת שלחתי באורים לההגדה והערות יקרות לדברי הו"ל בהמניד המבשר העברי וכו'. עתה באתי להשוף מים מגבא ההגדה, הירות מני קדם, אשר כאבני הן כל עוד לא נשבצו במשבצות זהב כהה מראיהם, כן לא נדע יקרתן והדר כבוד הודן. אך עין בוחנת ולב חכם יכירו וידעו ערכן ומה רב טוב הצפון בהן. הקה אחת להן עם מאמרי המליצה היקרים רבי ענין (כאשר באר כל זה בטוב טעם ודעת הרב ר"י ברי"ל בהקדמה א' לספר התהלות) אשר לעתים מזומנים תעוזב גם סדר הגיוני ועל השומע להקשיב רב קשב ולהבין המכון מאלוהי ככה בחרו השלמים באגדותיהם לשון ערומים, ובדוח שפתם פי שנים, אך הסכל ירבה דברים, יצברם המרים המרים, רקים מדעת ונבערים, ואיש תבונות לא יפשק שפתים, הוא ישקל בפלס ומאזנים, לכל היוצא מפיו אם יש בו רוח היים — כסאמר הקהלת (ה' א') אל תבהל על פיך וכו' והיינו דאמר רב (שבת י') מלתא אלבושיהו יקרא. כי כמו לשועים והורים, נכון מלבושי משי יקרים, ככה להמטיפים לעם טל אורות, יבשר אך אמרות מהורות, להמשיבילים יזהירו ככוכבים ויפעלו גבורות, ויבינו את אשר על דל שפתם נצורות. —